

Javorniški Rovt. V osemdesetih letih se je začel oblikovati na Pristavi prehodni skupni pašnik za govedo. Počistili so precej zarasti in gozda ter del nad plano zravnali z buldožerjem, s čimer so se, poleg pašnih in košnih površin, razširile tudi poljane, porasle s »ključavnicami«. Po zaslugi Janeza Zupančiča in kmetijske svetovalne službe so bile v Kamnu oblikovane tri čredinke za pomladno in jesensko pašo ovc. Rovtarji so poleti pasli ovce na Belščici. Po letu 1980 je bilo v vasi izravnanih več košnih površin in po prizadevanju kmetov ter kmetijske svetovalne službe so zgradili več gospodarskih poslopij. Po letu 1985 so naredili gozdno cesto na Pusti rovt ter začeli postavljati novo pastirsko kočo, ki je bila odprta in blagoslovljena leta 1993. Vole so konec devetdesetih let izrinili traktorji in konji. V zvezi z vračanjem srenjskih zemljišč so za gospodarjenje z njimi leta 1994 ustanovili Agrarno skupnost Javorniški Rovt, leta 2008 pa so jo razširili v Agrarno skupnost Javorniški Rovt – Slovenski Javornik. Od leta 1999 poteka planinska paša le na planinah Pusti rovt – Svečica. Skupne paše na Kočni in Markeljnovi planini z lastnikoma Klinarjem, Šimnovcem, iz Plavškega Rovta in Jakopičem, Markeljnom, iz Planine pod Golico ni več. Vsa leta so lastniki živine poleg košnje in dela na svojih kmetijah za vzdrževanje planine in objektov opravili več sto ur prostovoljnega dela. V predanosti domači zemlji so ohranjali obdelane travnike in privlačne planinske pašnike, po drugi strani pa zagotavljali naseljenost ter povezanost med vaščani, obenem pa razvijali in ohranjali živinorejo.

Marija Lužnik (roj. Noč)

Planina, raj za živino in otroke

Spomini na otroštvo so pri večini ljudi zapisani z zlatimi črkami in čeprav ne bi smelo biti nesrečnih izjem, življenje teče in ubira svoja pota. Nekateri temu pravijo usoda, drugi karma, tretji pa se zavedajo, da so v največji meri sami kovači svoje sreče. Midva z bratom Lojzom se lahko pohvaliva, da nama je tekla zibelka v varnem gnezdu, ki ga je spletel na trdnih koreninah deda Primoža in stare mame Marije novi Nočev rod pod taktirko očeta Alojza in mame Marije iz Žužemberka. S ponosom lahko zatrdim, da sta obe dolenski Mariji prinesli v Nočev rod milino, dobroto in pridnost, ki smo jih bili otroci obilo deležni.

Priimek Noč je v Rovtih zelo pogost, vendar smo mi edini, pri katerih se reče Pri Noč in se tako tudi pišemo, zato smo nanj ponosni in se trudimo nadaljevati tradicijo

»ta pravih« Nočev. Najmlajši rod veselo raste v rovtarsko zeleno belino in kaže, da je iz pravega testa. Življenje v Javorniškem Rovtu nikakor ni bilo lahko. Mogoče je danes še najlažje, saj je cesta končno boljša. A ko se narava odloči za pravo zimo z debelo snežno odejo in doda še ledeni oklep, narcisna romantika mine, saj je težko priti v dolino v službo, trgovino ali šolo. Še težje je bilo včasih, pa smo Rovtarji vseeno vztrajali v našem rajju, položenem v vznožje čudovite Belske planine pod budnim očesom kamnitega očaka Stola. Vesela sem, da sem se rodila na trdni Nočevi kmetiji, in ne morem si kaj, da ne bi tega posebej izpostavila za brata, ki je od malih nog sin Rovt in zlasti planine, ki ga je začarala in zasvojila do te mere, da tja že od nekdaj skoči tudi po dvakrat na dan, čeprav je pot strma, naporna in traja po več ur. Tako je še danes, ko vzreja »cikasto« pasmo rdečih krav, najbolj primernih za hribovske strmine. Tako se njegove »cike« naravnost kraljevsko pasejo »v Šop«. Naš Lojz živi in dela po pravilu, da mora biti živini lepše kot njemu samemu. Prepričana sem, da mu planina vлива čudežno moč in da tam pozabi na vse tegobe življenja.

Moji najlepši spomini so vezani na pašo krav, čeprav je bilo to delo zame, ki sem bila še otrok, najtežje. V hlevu so domovali navadno po štiri krave in dva vola. Ker še ni bilo električnih pastirjev, smo delo pastirjev opravljali otroci. Vsako popoldne sva z bratom odgnala živino za hišo na manjši travnik, ki smo ga imenovali Mlaka. Zakaj Mlaka? Mogoče zato, ker je ob močnih deževjih tam zastajala voda in je zato trava dobro rasla. Živina ni mogla pobegniti drugam kakor na sosedov travnik, kar pa ni pomenilo hude škode. Huje je bilo jeseni, ko smo pasli na polju in je ušla tudi na vabljivo njivo repe ali korenja, če sva se z bratom preveč zaigrala. To ni bilo nič čudnega za devetletnika, ki je rad zalezoval vse živo v naravi, in enajstletnico, ki so jo hitro zapeljale najrazličnejše rože. Na planini so me prevzele murke na cvetoči gorski preprogi, ki so omamno dišale po čokoladi, ki smo jo imeli bolj redko v svojih otroških ročicah. In ko je živina veselo gospodarila med repo, je tudi doma veselo »palica pela«. Pa da ne bi kdo pomislil na kakšno mučenje otrok, a kazen je morala biti vzgojna. In je tudi bila! Naslednji dan krave na repo tudi pomisliti niso mogle. Paša je bila najlepša poleti. Ko je dobro odlezel sneg in se je dovolj ogrelo, se je živina od doma selila više v planino, najprej na Pusti rovt, kasneje pa na Belsko planino. Vole smo gnali na Stamare in Sečo, da so se pasli ločeno. Tako so se krave lahko mirno pasle in je bilo posledično tudi več mleka. Zame je bil dan, ko smo gnali živino na Pusti rovt, praznik. Uživala sem v pripravah na

pohod pa tudi v opazovanju čudne procesije, ki se je vila v hrib: tu so bili gospodarji in njihova živina, ki je tudi uhajala s poti, pa kakšen voz, otovorjen z nujno opremo za pastirja in majerico. Kdor ni gnal živine, je nosil označene posode za mleko, da je pastirica vedela, kam shranjevati mleko posameznih kmetov. Nositi je bilo treba tudi hrano za pastirja in majerico, ki sta bila takrat Rezervarjeva Francka in Tinej. No, ta dva sta hodila na koncu procesije iz posebnega razloga. S šibo sta priganjala prašiča, ne krav, če jima je bila sreča seveda naklonjena. Prašiči pa niso znani kot »navdušeni planinci«, zato so jima ga kmetje včasih pripeljali na vozu po zelo strmi poti preko Zamavre. Pastirjema je ta žival dvojno koristila. Poleti ob ostankih predelave mleka v skuto in maslo ni bilo težko za njegovo prehrano. Kar sta mu dala čez poletje, jima je vrnil na zimo, ko je bil tudi v njuni hiši praznik in je zadišalo po kolinah, domačih ocvirkih in drugih dobrotah. Zime so bile dolge in hude, treba pa je bilo poskrbeti tudi za lačna usta.

Na planini na Pustem rovtu, last Franci Razingar

Francka Noč, majerica na Pustem rovtu okoli 1955, last Bogomira Noč

Pastirju in majerici je bilo treba vsak teden nositi hrano, »kešt«, in sicer moko, zaseko, kruh. Včasih, posebej pa ob praznikih, je gospodinja dodala suho meso ali kakšen drug priboljšek. Jeseni sta dobila še krompir kot plačilo za njuno minulo delo. Ker so imeli starši veliko drugega dela, smo pomagali otroci. Hrano smo nosili v nahrbtnikih, pod katerimi smo se kar šibili, in opravljali tudi druga dela. Otroci smo radi pomagali, čeprav je bilo delo na planini vse prej kot lahko. Meni je bila vseč izdelava masla, »putra«, v posebnih kvadratnih posodah, »pinah«, ki so bile kar zahtevne za otroške roke, če primerjam s smetano, s katero smo se radi posladkali, ali pa s sirotko, ki je nastajala pri

izdelavi skute in nam je pomagala potešiti žejo. Sirotka je bila na koncu zelo slana, da se ne bi pokvarila, saj takrat še ni bilo hladilnikov. Tudi modeli za maslo so bili zelo vabljeni z umetno vrezanim nageljčkom na dnu. Ker je bilo smetane veliko, je majerica delala večje štručke masla brez nageljčkov in jih zavijala v velike zelene liste, ki so rasli po planini. Imenovali smo jih »ševel«, saj o kakšnih gospodinjskih folijah takrat še sanjali nismo. Tudi skuta je našla prostor v tem zelenem eko pergamentu. Kmetje so namreč tedensko prihajali po svežo skuto in maslo. Planina pa ni bila samo delo. Otroci smo v njenem naročju našli čas za igro, ki ga doma na kmetiji ni bilo na pretek. Sama sem rada zahajala na cvetoča pobočja Belske planine in občudovala med skalami mehko preprogo bujnega cvetja, predvsem murke. Vsaka skala je dobila svojo barvo. Skoraj se nisem upala premakniti, da ne bi pomendrala te omamne lepote. Tu sem od pomladi do jeseni spoznavala čudoviti okras narave: »ključavnice«, ranjak, materino dušico, arniko, avrikelj, murke, encijan. Nežno zeleni smrekovi vršički so me mehko božali, ko sem se prebijala skozi goščavo, marsikateri pa se je znašel tudi med mojimi zobmi. Da ne naštevam drugih dobrot, ki jih je ponujala planina kot najboljša mati: jagode, borovnice, brusnice in, seveda, gobe. Planina mi je pomenila dom, svobodo, navdih, veselje, mir, raziskovanje, prostor, kjer sem lahko sanjarija, kjer je dobila moja domišljija krila, kjer sem lahko postala celo junakinja iz pravljice. Moj brat je stikal za divjimi živalmi in nekoč je, kar v koči, široko nasmejan presenetil majerico s kačo v rokah. V obraz je pobledela, zgrabila najbližjo gorjačo pri ognjišču in začel se je divji ples okrog mize in okrog hiše. Sveto ji je moral obljubiti, da se to ne bo več ponovilo, da sta spet obnovila staro prijateljstvo.

Lahko se pohvalim, da se kot najstnica nisem nikoli bala nevihte v planini, ampak sem v njej neznansko uživala. Ko je Stol dobil kapo, je to pomenilo prihajajoči dež, ki je v rovtarskih strminah pogosto začel svojo mokro pot in jo večkrat ubral v dolino preko Save. Dolinci so ob črnih oblakih, ki so se kopicili nad Karavankami, pogosto upirali pogled proti Rovtam in modrovali: »V Rovtah se že praši, tudi tukaj bo kmalu lilo!« Na Belski planini so bile nevihte pogoste in nekaj posebnega. Ko so se oblaki nagrmadili do te mere, da se je sredi dneva skoraj znočilo, se je začel svojevrsten ples narave. Bliski so osvetljevali skrivnostno pokrajino, smreke in gozd so postajali grozljivi, grom je bobnal ob skale in po grožečem nebu so švigale strele. Ko je pritulil še veter, se je bilo treba umakniti. Prebivalcev planine ni zgrabila kakšna posebna panika. Živina je

s pomočjo pastirja našla naravno streho, mi pa zavetje v pastirski koči. Nasproti kočee še danes trdno stoji ogromna skala, ki je ob bliskih, sikanju strel in treskanju dobivala pravljično podobo. Najlepši sta bili luč in grozljiva tema, ki sta si komaj utegnili podajati roke ob neprestanem bobnenju. In v tem gorskem direndaju, ki je v moji glavi budil divje može, palčke in gorske vile, je naša skala dobivala čudežno moč. Ko je bobnelo in vršalo, nisi vedel, ali se maje koča ali skala ali obe skupaj. Od navdušenja sem se kar stopila z dogajanjem okrog kočee. Zanimivo, da me res ni bilo nikoli strah moči narave, ki se je tu sproščala v vsej svoji veličini. Ker je bila planina moja prijateljica, zavetje in raj, sem se tam počutila varno. Šele danes se zavedam, da se je v meni kalil posebne vrste pogum, ki si ga lahko nabiral samo v planini.

Nisem še omenila, da je spadala planina v obmejni pas. Za gibanje v tem pasu smo potrebovali dovolilnice, čeprav smo se graničarjem večinoma izogibali. Bali smo se jih, saj so bili vojaki z orožjem. Midva z bratom sva jih spoznala že v dolini, ko je oče hodil v službo v elektrarno, ob kateri je stala tudi karavla. Graničarji so bili tudi na Pustem rovtu, druga patrolja pa na Belski planini. Zato je teta Francka, kakor smo klicali majerico, zelo pazila na nas, dekleta, da ne bi sama hodila v planino, saj drži: »Mladost je norost in skače čez potok, kjer je most«, kot so rekli stari ljudje.

Ob prvem slabem vremenu konec avgusta se je živina selila z Belske planine na Pusti rovt. Včasih je nepričakovano že zgodaj zapadel prvi sneg in takrat je bilo težko spravljati živino v dolino. Pri tem se je katera tudi polomila, ker ji je zdrsnilo, ali je celo strmoglavila v prepad. Posebno telički so bili v veliki nevarnosti. Če kdo, potem sem bila jaz najbolj žalostna, ko smo odgnali živino v dolino, kar je pomenilo, da je vsaj za pol leta konec vsega lepega. Čeprav je bilo v planini veliko dela, pa je bila tam tudi zlata svoboda, ki smo jo poznali samo rovtarski otroci in nekaj tega, otroškega, nosimo v sebi celo življenje. To svobodo, ljubezen, hvaležnost in tiho spoštovanje do planine ter do narave smo prinašali otroci tudi v dolino, kjer, zlasti v šoli, ni bila prav dobro razumljena. Žal mi je, da smo bili Rovtarji in Dobravci včasih neenakovredni dolinskim učencem. Planina mi je ostala kraj, kamor sem vsako leto hodila iskat srečo in mir. Kasneje sem to srečo delila s svojo družino, sorodniki, prijatelji in znanci, danes z vnukom in vnukinjo, ki odlično premagujeta rovtarske zelene in bele strmine. Na ta način ne krepimo samo zdravja in utrjujemo nog, ampak negujemo zvestobo Rovtam in planini, skratka, naravi in življenju v njenem naročju. Ali si lahko želimo še česa lepšega?!